Електронне наукове фахове видання **"Ефективна економіка"** включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)
www. economy.nayka.com. ua | № 2, 2020 | 27.02.2020 р.

DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.55

УДК 368:33.012

О. Л. Руда,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
ORCID: 0000-0002-3266-7470

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

O. Ruda
PhD in Economics, associate professor of department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University, Vinnytsya

INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто історичне зародження страхового ринку, оскільки на сьогодні страхові ринки займають ключові позиції у фінансових системах економічно розвинутих країн, зважаючи на здатність цих ринків до акумулювання значних за розмірами фінансових ресурсів та основне завдання страхування, яке полягає у перерозподілі ризиків. Враховуючи це, набуває актуальності питання забезпечення фінансової стійкості страхових компаній (ФССК) як одного з визначальних факторів безперервного виконання їх зобов'язань, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на майнові та фінансові інтереси застрахованих осіб при настанні страхових подій. Висвітлено етапи розвитку страхового ринку в незалежній Україні. Окремо охарактеризовано поняття «страхового ринку» та механізм страхування. Описано ознаки класифікації страхового ринку. Проведена оцінка страхового ринку в Україні за 2016-2018 роки. Також, нами було проведено аналіз проблем українського ринку страхування і відповідно запропоновані заходи щодо їх подолання.

The article deals with the historical origin of the insurance market, as insurance markets today occupy key positions in the financial systems of economically developed countries, given the ability of these markets to accumulate significant financial resources and the primary task of insurance, which is to redistribute risks. Against this background, the issue of ensuring the financial stability of insurance companies (FASCs) becomes one of the determining factors for the continued fulfillment of their obligations, which, in turn, directly affects the property and financial interests of insured persons in the event of insured events.
The current stage of development of Ukraine, taking into account both the presence of crisis phenomena and the cyclical development of the world economy, is characterized by a decrease in sales of insurance products in certain segments of the insurance market. This reflects on the financial results of the insurers and actualizes the issue of determining the priority types of insurance, developing the tariff policy of the insurance company, formalizing the relationship between the insurance market and the reinsurance market, statistical risk assessment and managing the portfolio of the insurer as the main conditions for its stable functioning.

Development of new forms of ownership, organizational and legal forms of management, expansion of independence of producers, formation of market infrastructure, a sharp reduction of state influence on the development of industrial relations and distribution of material goods have radically changed the process of formation of the domestic insurance market, its content, types of insurance services offered by physical services legal entities.
The stages of development of the insurance market in independent Ukraine are covered. The concept of "insurance market" and the mechanism of insurance are separately characterized. The features of the insurance market classification are described. The insurance market in Ukraine for 2016-2018 was evaluated. We also analyzed the problems of the Ukrainian insurance market and proposed measures to overcome them.

Ключові слова: *сраховий ринок; фінансова система; сфера послуг; страховик; страхувальник; срахові компанії; страхові премії; срахові виплати.*

Keywords: *insurance market; financial system; services; insurer; insurer; insurance companies; insurance premiums; insurance payments.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Оскільки ринок струхування займає одне із провідних місць в економіці держави, тому дослідження розвитку страхового ринку є необхідністю та здійснення розробки ефективної стратегічної політики щодо забезпечення страхової діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню діяльності страхового ринку приділяють уваги багато вітчизняних вчених та авторів, серед яких А.М. Єрмошенко, В.Д. Базилевич, О.Д. Заруба, С.С. Осадець та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження виражається в поглибленні теоретичних засад та розробці рекомендацій щодо пріоритетів розвитку та вдосконалення функціонування страхового ринку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування є невід'ємним елементом фінансової системи будь-якої соціально-економічної формації, покликаним забезпечити захист майнових інтересів громадян, господарюючих суб'єктів і держави.

Зміни, які відбуваються у житті суспільства стратегічний курс України на інтеграцію до Європейського Союзу та світового співтовариства стають визначальним фактором економіко-правових перетворень у країні, у тому числі у питаннях подальшого розвитку страхового ринку.

Страховий ринок в економічній літературі розглядають як систему суспільних, економічних, фінансово-економічних чи грошових відносин, особливу соціально-економічну структуру, економічне середовище функціонування страховиків, економічний простір, сукупність страхових компаній, форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин, частину фінансового ринку, окрему сферу послуг, форму функціонування сукупного страхового фонду [2, с. 623].

Зародження й розвиток страхового ринку України − процес, що має багато спільного з аналогічними процесами в інших постсоціалістичних країнах. До отримання Україною статусу незалежної держави страхування проводили згідно з економічними, соціальними та правовими умовами, що існували у відповідний період.

Найдавнішим способом страхового захисту в Україні, як і в усьому світі, було взаємне страхування. В Україну класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в XVIII ст. з виникненням філій англійських страхових компаній.

Страховий ринок незалежної України у своєму розвитку історично пройшов певні етапи [1, с. 6].

І-етап – з 1991 по 1993 рр. – характерними рисами є відсутність спеціального законодавства, відповідної методологічної бази, нагляду з боку держави, ефективного ринкового механізму здійснення страхової діяльності; цей етап визначається екстенсивним розвитком страхового ринку, швидким зростанням кількості страхових організацій.

ІІ-етап – з 1993 по 1996 рр. – почала створюватись страхова галузь в економіці держави, був прийнятий Декрет „Про страхування", держава встановила нагляд за страховою діяльністю і визначила певні вимоги щодо страховиків; відбулася структурна будова страхового ринку України, з'явились групи страхових компаній: організації, створені на базі колишнього Держстраху в системі НАСК „Оранта", кептивні страхові компанії, страхові компанії, створені на приватному капіталі, які працюють за ринковими принципами.

ІІІ-етап – з 1996 по 2001 рр. – був прийнятий Закон України „Про страхування", який посилив вимоги щодо статутних фондів та платоспроможності страхових компаній; страхові компанії були поділені

на ті, що здійснюють окремо ризикове страхування та довгострокове страхування життя; встановлено нові вимоги щодо договорів страхування та розміщення страхових резервів.

IV–етап – з 2001 р. – прийняття Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про страхування" ще більше підвищило вимоги щодо статутного капіталу страховика, до його кількісних та якісних характеристик, посилились вимоги щодо платоспроможності страхових компаній, розширились можливості інвестиційної діяльності, покращались можливості диверсифікації при розміщенні страхових резервів та тимчасово вільних коштів страховика; значно збільшились обсяги операцій перестрахування.

Як показує динаміка останніх років, страхова індустрія України, у цілому вийшла на певний рівень інвестиційної привабливості та представлена провідними транснаціональними страховими групами з Австрії, Бельгії, Великобританії, Ізраїлю, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, Франції, Швеції, але ще не стала реальним фактором стабільності національної економіки.

Існування повноцінного ринку страхування є важливою умовою для підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання. В Україні цей сектор знаходиться на ранній стадії свого розвитку і має деякі проблеми. Тому подальший його розвиток має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах політики держави.

Проведення економічної реформи і структурної перебудови економіки обумовлює необхідність подальшого розвитку національного страхового ринку як складової частини фінансового ринку України, що сприяє створенню підґрунтя для стійкого економічного зростання і забезпечує відшкодування збитків у разі стихійного лиха, аварій, катастроф та інших непередбачених подій, що негативно впливають на добробут населення, діяльність суб'єктів господарювання і держави.

У сучасній економіці через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також формуються значні інвестиційні ресурси [3, с. 82].

Розвиток страхового ринку і використання його в інтересах сталого розвитку національної економіки в умовах її інтеграції у світове економічне співтовариство та посилення процесів глобалізації є важливим компонентом національної безпеки. Міжнародна кооперація в страхуванні сприяє функціонуванню таких секторів економіки, як міжнародна торгівля, перевезення, авіація, космонавтика і туризм.

Сучасний страховий ринок формується в умовах поступового підвищення базових макроекономічних показників, зокрема зростання валового внутрішнього продукту, низькі темпи інфляції, стабільність національної валюти, що дає змогу забезпечити динамічний його розвиток.

На нашу думку, страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестрахування, які виникають у страхових, перестрахувальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.

Механізм страхування - це визначальний метод, який дозволяє управляти та керувати ризиком в раціональний та вичерпний спосіб.

Страхування дозволяє людям обирати, які ризики є прийнятними для них, а від яких вони б хотіли себе захистити. Ефективний сектор страхування надає значні вигоди домогосподарствам, підприємствам, комерційним діячам, державі та фінансовому сектору [6, с. 77].

Страхування сприяє розвитку підприємництва, виробництва і торгівлі та надає їм стабільності. Багато видів товарів та послуг виробляються та надаються за умови доступності відповідного виду страхування. Підприємці впевненіше вкладатимуть кошти в інноваційні проекти, якщо зможуть отримати відповідний страховий захист. Страхування дозволяє керівникам виробництва врахувати ризик пошкодження виробничого обладнання, що збільшить інвестування в нього. Крім того, страхування сприяє збільшенню довіри до економічних агентів. Страхування товарів, платежів та транспортування полегшує комерційну діяльність та торгівлю. З іншого боку, споживачі заохочуються до купівлі таких дорогих товарів, як автомобілі чи нерухоме майно. Таким чином, страхування полегшує комерційну діяльність, стимулюючи споживання, підприємництво та інновації. Більш того, страхування майна та відповідальності може зменшити втрати від зупинки або навіть повної ліквідації фірми у випадку непередбачуваних обставин. Воно може мінімізувати додаткові видатки, що виникають в результаті фінансових негараздів.

Страхування також допомагає запобігти значним втратам капіталу і надає стабільності підприємницькій діяльності та економіці в цілому.

Страхування може значно знизити державні видатки. Страховики можуть частково замінити державні програми страхування (такі як страхування ранньої смерті та інвалідності). Це зменшує навантаження на систему соціальної допомоги, залишаючи уряду ресурси для найсуттєвіших і найнеобхідніших цілей соціального захисту. Більш того, страхування може пом'якшити негативний економічний вплив від природного лиха (такого як втрата сільськогосподарських культур), зменшуючи потребу в фінансовому втручанні держави.

Нарешті, страховий ринок відіграє значну роль для розвитку та ефективного функціонування фінансового сектора. Страхові компанії є фінансовими посередниками. Вони зменшують трансакційні витрати, пов'язані з рухом коштів від тих, хто заощаджує до позичальників, шляхом накопичення значних коштів тисячі платників страхових премій. Страхування життя допомагає мобілізувати та спрямувати суми

заощаджень на інвестиції в корпоративні та державні облігації, іпотеку та акції. В усьому світі страхування життя стало головним джерелом довготермінового фінансування, яке є особливо важливим для економік, фінансові ринки яких перебувають на стадії розвитку і які потребують інвестицій в проекти, спрямовані на розвиток інфраструктури [4, с. 417].

З метою наукового дослідження, практичного застосування в умовах глобалізації економіки важливим є створення певної класифікації страхового ринку. Сьогодні науковці та практики не розробили єдиної класифікації чи єдиних підходів до класифікації страхового ринку. Вона може бути здійснена за різними ознаками, в залежності від цілі дослідження чи спостереження, вивчення умов функціонування, напрямків розвитку, потреби аналізу з метою виявлення певних тенденцій тощо. Найбільш загальні ознаки, за якими можна поділити страховий ринок, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Ознаки класифікації страхового ринку [5, с. 54]

В свою чергу кожний з цих ринків можна поділити на окремі сегменти у відповідності до підгалузей (підвидів) страхування, в залежності від форми здійснення страхової послуги, об'єкту страхування, роду небезпек. Наприклад, страхування державного майна, колективного майна, приватного майна тощо. А також страхування будівель, споруд, засобів транспорту врожаю тощо. Або страхування від нещасних випадків, страхування дітей, страхування додаткової пенсії, змішане страхування життя, страхування до повноліття тощо.

Отже, страховий ринок визначається за трьома обґрунтованими підходами, має свої умови функціонування, виконує певні функції, класифікується за відповідними ознаками. Страховий ринок представляє собою складну багатофакторну динамічну систему за внутрішнім змістом та зовнішнім оточенням з власною структурною будовою та інфраструктурою.

Практика страхування свідчить, що страховий ринок має могутні важелі свого саморозвитку, такі як: ініціатива, підприємливість, стимули до найбільш повного задоволення потреб страхувальників. А державне регулювання якісно доповнює ринковий механізм страхування.

Внутрішня структурна будова страхового ринку за суб'єктами страхових відносин представлена трьома основними секторами:

1-й сектор - уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю;

2-й сектор - структурні елементи страхового ринку - страховики страхувальники та об'єднання страховиків;

3-й сектор - елементи інфраструктури - страхові та не страхові посередники.

Страхування являє собою досить розгалужену систему відносин. Воно структурується за галузями, формами і видами. Галузева класифікація страхування здійснюється за об’єктами страхування. Виділення окремих видів характеризує деталізацію об’єктів страхування. Форми організації страхування вказують на їх правову основу: обов’язкове чи добровільне.

Сукупність страхових компаній і послуг, що ними надаються, формують страховий ринок. Товаром цього ринку є страхова послуга — конкретний вид страхування. Страхові компанії, як правило, спеціалізуються на одній-двох галузях страхування. При цьому перелік їх страхових послуг та ціни на них

різняться, що є предметом конкуренції. Як і на будь-якому ринку, наявність певних послуг визначається попитом на них, а ціна — урівноваженістю попиту і пропозиції.

Отже, враховуючи все вищезазначене, страховий ринок являє собою собою складну, багатофакторну, динамічну, відповідним чином структуровану систему. Ця система реально функціонує, отже, відповідно взаємодіють усі складові страхового ринку, котрий можна розглядати як єдність внутрішньо організованої системи та зовнішнього стосовно до цієї системи оточення. Внутрішня система страхового ринку взаємодіє із зовнішнім середовищем. Вони взаємообумовлюють одна одну, взаємодоповнюють страховий простір в цілому.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2018 становила 281, у тому числі СК "life"1 – 30 компаній, СК "non-life" – 251 компанія, (станом на 31.12.2017 – 294 компанії, у тому числі СК "life" – 33 компанії, СК "non-life" – 261 компанія). Кількість страхових компаній продовжує тенденцію до зменшення, так за 2018 рік порівняно з 2017 роком, кількість компаній зменшилася на 13 СК, порівняно з 2016 роком зменшилася на 29 СК [7].

За 2018 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,4%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з 2017 роком; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП залишилась на рівні 2017 року та становила 1,0%.

У порівнянні з 2017 роком на 5935,7 млн. грн. (13,7%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 5929,9 млн. грн. (20,8%).

Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всім видам страхування, а саме: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка") (збільшення валових страхових платежів на 2362,1 млн. грн. (22,3%)); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 1 341,3 млн. грн. (26,3%)); страхування життя (збільшення валових страхових платежів на 992,4 млн. грн. (34,1%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових платежів на 899,0 млн. грн. (25,0%)); страхування кредитів (збільшення валових страхових платежів на 748,6 млн. грн. (2 рази)); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 605,4 млн. грн. (21,0%)); страхування медичних витрат (збільшення валових страхових платежів на 454,9 млн. грн. (55,1%)); страхування від нещасних випадків (збільшення валових страхових платежів на 445,7 млн. грн. (34,1%)). Водночас, зменшилися валові страхові премії зі страхування вантажів та багажу (зменшення валових страхових платежів на 1787,7 млн. грн. (38,1%)); страхування фінансових ризиків (зменшення валових страхових платежів на 458,9 млн. грн. (8,2%)); страхування відповідальності перед третіми особами (зменшення валових страхових платежів на 357,8 млн. грн. (12,2%)).

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2018 рік становила 69,7%, що на 4,1 в.п. більше в порівнянні з 2017 роком.

Протягом аналізованого періоду збільшилась кількість укладених договорів страхування на 15 594,6 тис. одиниць (або на 8,4%), при цьому на 4909,5 тис. одиниць (або на 8,1%) зросла кількість договорів з добровільного страхування, в тому числі збільшилась кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків на 4484,5 тис. одиниць (або на 13,5%), кількість укладених договорів на страхування медичних витрат зросла на 850,2 тис. одиниць (або на 23,5%), кількість укладених договір страхування фінансових ризиків зменшилась на 1180,5 тис. одиниць (або на 16,8%). Кількість укладених договорів з обов’язкового страхування збільшилась на 9222,3 тис. одиниць (або на 7,5%) за рахунок збільшення кількості договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 8757,9 тис. одиниць (7,6%).

Обсяг валових страхових виплат/відшкодувань у порівнянні з 2017 роком збільшився на 2326,6 млн. грн. (22,1%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 2175,8 млн. грн. (21,2%). Зростання обсягів валових страхових виплат за 2017 рік мало місце у більшості основних системоутворюючих видах страхування. Збільшилися валові страхові виплати з таких видів страхування, як: страхування майна (збільшення валових страхових виплат на 1161,2 млн. грн. (4 рази)), автострахування (збільшення валових страхових виплат на 833,8 млн. грн. (16,7%)), медичне страхування (збільшення валових страхових виплат на 423,3 млн. грн. (25,3%)), страхування життя (збільшення валових страхових виплат на 148,6 млн. грн. (26,7%)). Водночас, зменшилися валові страхові виплати зі страхування фінансових ризиків (зменшення валових страхових виплат на 294,3 млн. грн. (15,7%)), страхування кредитів (зменшення валових страхових виплат на 183,3 млн. грн. (70,1%)).

Рівень валових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року збільшився на 1,8 в.п. та становив 26,1%. Рівень чистих страхових виплат станом на 31.12.2018 становив 36,1%, що більше на 0,1 в.п. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [7].

Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 60,1% та 64,6%, за видами добровільного особистого страхування – 37,2% та 42,7%, за видами недержавного обов’язкового страхування – 36,2% та 37,0% відповідно.

Операції вихідного перестрахування за 2018 рік зменшились на 2,1% з 18333,6 млн. грн. до 17940,7 млн. грн. за рахунок зменшення на 398,7 млн. грн. (11,7%) обсягів перестрахування із страховикаминерезидентами. При цьому, операції з перестрахування в середині країни збільшились на 5,8 млн. грн. (0,04%).

Страхові резерви станом на 31.12.2018 зросли на 4111,2 млн. грн. (18,0%) у порівнянні з аналогічною датою 2017 року, при цьому резерви зі страхування життя зросли на 945,5 млн. грн. (11,3%), технічні резерви – на 3165,7 млн. грн. (21,9%).

У порівнянні з аналогічною датою 2017 року збільшились такі показники, як загальні активи страховиків на 6112,3 млн. грн. (10,7%), з них активи, визначені законодавством для покриття страхових резервів – на 4581,9 млн. грн. (12,7%).

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка [7]

	2015 рік	2016 рік	2018 рік	Темпи приросту	
				2017/2016	2018/2017
				%	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць					
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті	61272,8	70658,2	77495,0	15,3	9,7
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	118198,4	114824,7	123582,5	-2,9	7,6
Страхова діяльність, млн. грн.					
Валові страхові премії	35170,3	43431,8	49367,5	23,5	13,7
Валові страхові виплати	8839,5	10536,8	12863,4	19,2	22,1
Рівень валових виплат, %	25,1%	24,3%	26,1%	-	-
Чисті страхові премії	26463,8	28494,4	34424,3	7,7	20,8
Чисті страхові виплати	8561,0	10256,8	12432,6	19,8	21,2
Рівень чистих виплат, %	32,3%	36,0%	36,1%	-	-
Сплачено на перестрахування	12668,7	18333,6	17940,7	44,7	-2,1
Виплати, компенсовані перестраховиками	1233,2	1208,2	2459,0	-2,0	103,5
Отримані страхові премії від перестрахувальників-нерезидентів	40,1	46,1	48,4	15,0	5,0
Виплати, компенсовані перестрахувальникам-нерезидентам	14,2	13,8	44,4	-2,8	221,7
Обсяг сформованих страхових резервів	20936,7	22864,4	26975,6	9,2	18,0
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	56075,6	57381,0	63493,3	2,3	10,7
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	35071,9	36084,6	40666,5	2,9	12,7
Обсяг сплачених статутних капіталів	12661,6	12831,3	12636,6	1,3	-1,5

Кількість страхових компаній (СК) станом на 31.12.2018 становила 281, з яких 30 СК зі страхування життя (СК "Life") та 281 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). За 2018 рік кількість страхових компаній зменшилась на 13 СК (таблиця 2).

Таблиця 2.
Кількість страхових компаній у 2016 – 2018 роки [7]

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Зміни у 2018 році		Станом на 31.12.2018
			внесено інформацію	виключено інформацію	
Загальна кількість	310	294	4	17	281
в т.ч. СК "non-Life"	271	261	4	14	251
в т.ч. СК "Life"	39	33	0	3	30

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестрахуванні ризиків від страхувальників та перестрахувальників за 2018 рік, становили 49367,5 млн. грн., що на 5935,7 млн. грн. більше порівняно з 2017 роком та на 14197,2 млн. грн. більше порівняно з 2016 роком.

За 12 місяців 2018 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 45461,4 млн. грн. (або 92,1% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 3906,1 млн. грн. (або 7,9% від загальної суми страхових премій).

Чисті страхові премії за 2018 рік становили 34424,3 млн. грн., що становить 69,7% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за 2017 рік становили 28494,4 млн. грн., або 65,6% від валових страхових премій [7].

Обсяги валових страхових премій за 2018 рік збільшились порівняно з 2017 роком на 13,7%, порівняно з 2015 роком зросли на 40,4%.

Чисті страхові премії збільшилися на 20,8% порівняно з 2017 роком, та на 30,1% порівняно з 2016 роком.

Отже, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 97,9% – акумулюють 100 СК "non-Life" (39,8% всіх СК "non-Life") та 96,9% – 10 СК "Life" (33,3% всіх СК "Life").

Існування ефективного ринку страхування є важливою умовою для підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання. Динаміка основних параметрів за останні роки свідчить про зростання обсягів страхового ринку. Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюють з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників [3, с. 82].

Державне регулювання є найбільш дієвим та ефективним механізмом контролю за ефективністю діяльності страхових компаній України. Його необхідність зумовлена такими причинами: неефективна конкуренція на страховому ринку; потреба в запровадженні обов'язкових видів страхування за тими видами ризиків, які є невигідними для страхових компаній; забезпечення прозорості функціонування страхового ринку, законності діяльності страхових компаній та підтримка інформаційної відкритості ринку.

В умовах створення правової держави та розвитку ринкової економіки в Україні визначення основ регулювання страхової діяльності має важливе значення. У таблиці наведено основні причини необхідності державного регулювання страхової діяльності в Україні та на якому рівні менеджменту здійснюються різноманітні методи заохочення й стимулювання страхування. Крім того, подано класифікацію вигодо набувачів від підвищення обсягів страхування, серед яких наведено страхові компанії, державу та споживачів страхових послуг (табл. 3).

Таблиця 3.
Причини необхідності державного регулювання страхової діяльності [8]

№ п/п	Рівні здійснення регулювання	Причини регулювання	Вигодонабувачі
1	Стратегічний	Можливість стимулювання інвестиційної діяльності	Держава
2	Стратегічний	Антимонопольне регулювання страхового ринку	Держава й споживачі
3	Тактичний	Необхідність оподаткування страхування	Держава
4	Тактичний	Запровадження загальнодержавного обов'язкового страхування, поручительства чи сумісної участі держави і юридичних та фізичних осіб у формуванні страхових фондів за тими видами і підвидами страхування	Страховики й держава
5	Тактичний	Контроль прозорості дій страховика та доступу страховика до достовірної та повної інформації про страхувальника	Держава
6	Оперативний	Можливість отримання потенційної вигоди (доходу) у майбутньому	Страховики
7	Оперативний	Контроль необхідності й доцільності страхування	Споживачі

В Україні страховий нагляд розвивається з 1993 р., коли був утворений Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю "Укрстрахнагляд". У 1999 р. у ході адміністративної реформи його функції були передані Міністерству фінансів України. У 2003 р. на ринку фінансових послуг з'явився новий контролюючий орган – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Система правового регулювання в Україні включає в себе таку ієрархію нормативно-правових актів: Конституція України – основний закон; міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада і які в силу цього є частиною національного законодавства України; Цивільний Кодекс України; Закони України – акти вищої юридичної сили; Декрети Кабінету Міністрів (на сьогодні в Україні діють близько 50 документів); усі інші нормативно-правові акти [8].

Отже, на даному етапі державне регулювання страхової діяльності в Україні здійснюється в таких напрямах: пряма участь держави у становленні системи страхового захисту майнових інтересів; законодавче регулювання (прийняття державою базових законів і нормативно-правових актів); здійснення спеціального нагляду за діяльністю відповідно до інтересів страхувальників і загальнодержавних потреб; створення постійно діючої процедури аналізу, коректування і впровадження положень стратегії розвитку страхового ринку України; створення умов для розвитку конкурентоздатного страхового ринку й органів нагляду за ним.

Одними із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку є масові види страхування: страхування життя і пенсійне страхування, автострахування, страхування майна громадян, медичне страхування, страхування подорожуючих і ін [8].

Тому найважливішим завданням держави на даному етапі є вдосконалення нормативно-правової бази з ціллю захисту інтересів споживачів страхових послуг, розвиток інфраструктури і підвищення фінансової надійності страховиків. Це можна здійснити за рахунок розвитку на страховому ринку незалежного страхового посередництва, банкассюранс, асистуючи послуг, нових інформаційних технологій управління, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, систем внутрішнього і зовнішнього контролю страхової і фінансової діяльності, сприяння становлення прозорої системи корпоративного управління. Враховуючи те, що діяльність інвестиційних суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення є ринковою, держава також має забезпечити конкурентний ринок цих послуг, в тому числі, визначити умови участі в ньому компаній по страхуванню життя.

Здійснення обов'язкового страхування має базуватися на принципі формування страхових резервів винятково для цілей компенсації збитків постраждалим особам, а не для фінансуванням заходів, покриваючих безгосподарність організацій і неорганізованість громадян. Слід виключити випадки прийняття законодавчих актів без їх попередньої глибокої фінансово-економічної експертизи, проведення розрахунків, які б підтверджували здатність вирішити проблеми страхового захисту, а саме в обов'язковій формі і на запропонованих умовах. Тому першочерговими завданнями у сфері розвитку обов'язкового страхування є прийняття основ обов'язкового страхування, які б включали принципи і вимоги до їх здійснення, оптимізація переліку об'єктів, які б підлягали обов'язковому страхуванню, а також посилення контролю за наявністю діючих полісів обов'язкового страхування у осіб визначених законодавством.

Важливою проблемою є визначення механізму участі сфери страхування в системі довгострокового іпотечного кредитування як в якості гаранта наслідків різних ризиків, так і в якості інституціонального інвестора, а також створення ефективної системи страхування інвестиційних ризиків.

Сучасні тенденції по введенню міжнародних нормативних вимог свідчать про підвищення важливості актуарної діяльності, а саме:

– актуарна професія і практика зближаються на глобальному рівні, особливо всередині ЕС (директива ЕС «Про взаємне визнання дипломів»), з конкретними міжнародними вимогами до освіти і підготовки актуаріїв;

– нові міжнародні правила обліку (міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності) базуються на актуарній техніці і сприяють гармонізації міжнародного обліку, тобто актуарній оцінці резерву збитків;

– модель Solvency II повністю базується на актуарій техніці і здійснює вплив на ризик-менеджмент в середині компанії, взаємодія між компаніями і регулюючими органами, а також процес регулювання зі сторони влади.

Таким чином, в сучасних умовах актуарії є складовою частиною системи пруденційного нагляду, а їх сертифікаційна діяльність повинна включати складання та подання в Держфінпослуг обов'язкового щорічного актуарного звіту відносно оцінки зобов'язань страхової компанії, підтвердження адекватності розміру страхових тарифів і платежів, розрахунку нормативного запасу платоспроможності і розміру регулятивного капіталу, підтвердження методів формування страхових резервів, виявлення адекватності активів, оцінки ризиків і інвестиційної політики страховика, стрес-тестування майбутнього фінансового стану страховика, інформування правління і спостережливої поради страховика, а також Держфінпослуг про виявлення фактів, які б вказували на злочин чи порушення положень законодавства.

В рамках реформування страхового ринку, підвищення рівня якості послуг на страховому ринку, а також підвищення його інвестиційного потенціалу доцільно реалізувати наступні заходи нормативно-правового, організаційно-методологічного та інформаційного характеру:

– впровадження нормативів достатності капіталу у спосіб, що утруднює псевдострахування;

– розробка та реалізація заохочувальних заходів для страховиків, що добровільно дотримуються у своїй діяльності стандартів прозорості та підвищених вимог до платоспроможності і впровадженні міжнародних стандартів фінансової звітності;

– удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності актуаріїв, завершення створення в Україні системи підготовки та сертифікації актуаріїв з поступовою передачею цих функцій саморегулівній організації;

– запровадження стимулюючої податкової політики для розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, в тому числі інвестиційного, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування шляхом віднесення частки внесків з цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб та удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб;

– забезпечити розроблення та впровадження додаткових актів законодавства, що сприятимуть запобіганню використання страхового ринку для проведення протиправних і сумнівних операцій та шахрайства, включаючи відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, можна констатувати, що практично вже створені організаційні і правові основи для формування ринкових відносин у страхуванні та розвитку ринків окремих страхових продуктів на різних рівнях. Проте потрібне вдосконалення в напрямі більш чіткої регламентації організаційно-управлінських питань розвитку страхування та визначення фінансових результатів роботи страховиків.

В умовах ринкової економіки добровільне страхування стає пріоритетним, і у зв'язку з цим на часі стоїть важлива проблема відродження довіри населення до страхування як однієї з дієвих форм соціального захисту громадян і посилення уваги страховиків до населення, як основного партнера.

Одним з найважливіших напрямів розвитку і ефективного регулювання страхового ринку є забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страховиків і страхувальників.

Важливим напрямом залишається впровадження зарубіжного досвіду організації страхування і ефективного регулювання страхового ринку, оскільки в розвинутих країнах існує чітка національна система координації діяльності страхових організацій при провідній ролі держави в розробці програм і стратегії розвитку страхування, а також є позитивний досвід розвитку кооперативних страхових організацій.

Таким чином, з метою покращення ситуації на страховому ринку доцільно реалізувати низку системних різнопланових заходів, спрямованих на усунення як хронічних проблем, так і тих, що спричинені фінансовою та економічною кризами. Тому подальше в подальшому дослідженні, особливий акцент буде зосереджений висвітленню механізму щодо активізації інвестиційного потенціалу страхового ринку.

Список літератури.

1. Базилевич В.Д. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України / В.Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – Вип. 133. – С. 5-8.
2. Гринчишин Я.М. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України / Я.М. Гринчишин, А.В. Прокопюк // Молодий вчений. – 2017. − №3 (43). – С. 622-626.
3. Диба В.А. Сучасний стан та перспективи розвитку страхових компаній в Україні / В.А. Диба // Економіка та держава. – 2016. – № 11. – С. 80-83.
4. Золотарьова О.В. Ключові тенденції та пріоритети розвитку ринку страхових послуг в Україні / О.В. Золотарьова // Економіка і суспільство. – 2017. − №11. – С. 413-420.
5. Кулина Г. Світовий ринок страхових послуг в умовах зміни парадигми глобального економічного розвитку / Г. Кулина, Я. Фаріон // Світ фінансів. – 2017. − № 3(52). – С. 48-59.
6. Малікова І.П. Оцінка концентрації страхового ринку України,її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції / І.П. Малікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2017. – Вип. 23.Частина 3. – С. 76-79.
7. Підсумки діяльності страхових компаній за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2018_rik/sk_%202018.pdf
8. Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення / А.В. Бодня, М.А. Іванченко, О.Б. Пономарьова // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронний ресурс]. – 2015. − №5. − Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/5- 2015/166.pdf

References.

1. Bazylevych V.D. (2012), "Recent Trends and Contradictions in the Ukrainian Insurance Market", *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, vol. 133, pp. 5–8.
2. Hrynchyshyn Ya.M. and Prokopiuk A.V. (2017), "The state and prospects of the Ukrainian insurance market development", *Molodyj vchenyj*, vol. 3, pp. 622–626.
3. Dyba V.A. (2016), "Current state and prospects of development of insurance companies in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 80–83.
4. Zolotar'ova O.V. (2017), "Key Trends and Priorities for the Development of the Insurance Services Market in Ukraine", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 11, pp. 413–420.
5. Kulyna H. And Ya. Farion (2017), "The global market for insurance services in a changing global economic development paradigm", *Svit finansiv*, vol. 3, pp. 48–59.
6. Malikova I.P. (2017), "Assessment of the concentration of the insurance market of Ukraine, its connection with the processes of monopolization and competition", *Scientific Herald of Kherson State University. Series Economic Sciences*, vol. 23, pp. 76–79.
7. The site of the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets (2018), "Information on the state and development of the insurance market of Ukraine", available at: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2018_rik/sk_%202018.pdf (Accessed 24 January 2019).
8. Ponomar'ova O.B., Bodnia A.V., and Ivanchenko M.A. (2015), "Determination of the problems of the insurance market and their solution", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, [Online], vol .5, available at: http://global-national.in.ua/archive/5- 2015/166.pdf (Accessed 22 January 2019).

Стаття надійшла до редакції 04.02.2020 р.